

Diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning – en analys av anmälningar

Diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning är ett samhällsproblem som förekommer inom alla samhällsområden och drabbar enskilda individer med olika religioner och trosuppfattningar.

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. De senaste sju åren har Diskrimineringsombudsmannen (DO) tagit emot nästan 1 300 anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. För att närmare beskriva hur den diskriminering som anmäls till DO ser ut och ge en bild av upplevelser av diskriminering som anmäls till myndigheten har myndigheten genomfört en analys av anmälningarna.

Denna promemoria redogör för analysen och utgör delredovisning av det uppdrag DO fått av regeringen om att utveckla kunskap om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning.¹ I promemorian kommer DO endast att redogöra för de diskrimineringsproblem som framkommer i anmälningar. Resultaten kommer inte sättas i relation till annan kunskap.

En slutredovisning av uppdraget kommer att lämnas senast den 1 juni 2022. I slutredovisningen kommer den kunskap som presenteras i den här promemorian vara en del av ett bredare och djupare kunskapsunderlag. Utöver analys av anmälningar kommer slutredovisningen bland annat att redogöra för erfarenheter från DO:s dialog med företrädare för organisationer i civila samhället, befintlig kunskap så som rapporter och forskning samt den diskrimineringsrättsliga utvecklingen på området.

Metod och material

DO har genomfört en kvantitativ och en kvalitativ analys av till myndigheten inkomna anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Den kvantitativa analysen bidrar med kunskap

¹ Arbetsmarknadsdepartementet (2021) Regeringsbeslut 2021-10-20 A2021/01979.

om förekomst av diskriminering när det kommer till hur många anmälningar DO tar emot och inom vilka samhällsområden diskriminering anmäls. Analysen ger också en bild av eventuellt samspel mellan diskriminering som har samband med de olika diskrimineringsgrunderna. Den kvalitativa analysen av anmälningar bidrar med viktig kunskap om hur diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning kan se ut och bidrar till att identifiera problemområden inom olika samhällsområden.

Det finns tre huvudsakliga begränsningar med detta material:

- Många fall av diskriminering kommer inte till DO:s kännedom.
- De händelser som beskrivs i anmälningarna om diskriminering utgör inte alltid diskriminering i diskrimineringslagens mening.
- Förändringar över tid kan ha andra orsaker än att förekomsten av diskriminering har förändrats.²

De data som sammanställs är hämtade från DO:s diarium. De data som registreras i diariet ska spegla innehållet i de inkomna handlingarna och innehåller information om bland annat anmäld diskrimineringsgrund, form av diskriminering och vilket samhällsområde anmälan rör. Alla de diskrimineringsgrunder, former av diskriminering och samhällsområden som, enligt vad som framgår i anmälan, skulle kunna aktualiseras när en utredning inleds ska registreras. Registreringen innebär dock inte att DO gör någon bedömning av om diskriminering i diskrimineringslagens mening har skett. Med materialet följer därför utmaningar vid tolkningen av resultaten. Bland annat kan den initiala registreringen av uppgifter i DO:s diarium utifrån en anmälan visa sig vara felaktig eller missvisande vid närmare utredning.

Exempel: det inkommer en anmälan där en anmälare som är kvinna beskriver att hon utsatts för ett missgynnande som har samband med kön och religiös tillhörighet. Innan en utredning har gjorts går det inte att säkerställa att det utgör diskriminering i diskrimineringslagens mening och att det finns samband med diskrimineringsgrunderna kön eller religion eller annan trosuppfattning. Det går heller inte helt att utesluta att det finns samband med någon annan av diskrimineringsgrunderna. I en sådan anmälan registreras båda diskrimineringsgrunderna religion eller annan trosuppfattning och kön.

² För en mer utförlig beskrivning av begränsningarna se DO (2021) Statistik 2015–2020.

Analys av anmälningar om diskriminering ger inte en helhetsbild av diskriminering i samhället

De händelser som beskrivs i anmälningar utgör inte alltid diskriminering i diskrimineringslagens mening. Vid en juridisk utredning är det inte säkert att de enskilda händelserna som ligger till grund för analysen skulle anses utgöra diskriminering.

De anmälningar vi får in till DO ger en bild av diskrimineringsproblem som finns i samhället, men de ger inte hela bilden. Det kan finnas diskriminering som av olika skäl inte anmäls till DO. Ett sådant skäl kan vara att den som utsätts för diskriminering inte själv inser att den blivit utsatt för diskriminering. Det kan också finnas fall där enskilda utsatts för diskriminering men avstår från att anmäla, till exempel på grund av rädsla för repressalier.

Anmälningarna ger därför inte en heltäckande bild av diskriminering i samhället och ska inte tolkas som en spegelbild av hur diskriminering i samhället ser ut eller är fördelad. För att få mer fördjupad kunskap om förekomst av diskriminering behöver den analys som presenteras i promemorian sättas i relation till annan kunskap om diskriminering, som exempelvis det civila samhällets erfarenhet och kunskap om förekomst av diskriminering och forskning. I slutredovisningen kommer DO att göra detta.

Urval

Den kvantitativa analysen utgår från de anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning som inkommit till DO under åren 2015–2021.³ Totalt rör det sig under dessa år om 1 293 anmälningar, vilket kan sättas i relation till att DO under samma tidsperiod totalt tog emot 15 948 anmälningar om diskriminering.⁴

Det material som DO använder i den kvantitativa analysen rör anmälningar från perioden 2015–2021. DO har valt att inte inkludera material från åren innan 2015 då myndigheten bedömt att det finns för stora osäkerheter vad gäller jämförbarheten över tid och tolkning av data. Detta beror på att DO:s

³ Statistiken är framtagen enligt samma metoder och samma material som DO:s statistikrapporter om anmälningar. I detta avsnitt beskrivs materialet kortfattat, dess begränsningar och några utmaningar vid tolkningen av resultaten. En längre beskrivning finns i DO:s senast publicerade statistikrapport. Se DO (2021). Statistik 2015–2020.

⁴ Under september 2020-december 2021 tog DO emot tips och klagomål. Under övriga delar av perioden har DO tagit emot anmälningar. Från och med 1 januari tar DO återigen emot anmälningar. I denna delredovisning används genomgående begreppet anmälningar, även för de tips och klagomål som inkom september 2020-december 2021.

hantering av inkomna anmälningar har förändrats sedan dess, samt att det är svårt att få inblick i samhällshändelser som kan ha påverkat inflödet av anmälningar till DO.

I flera av de figurer och tabeller som redovisas har de anmälningar som inkommit under de senaste fem åren summerats, det vill säga 2017–2021. Resultaten redovisas i dessa fall inte uppdelat per år utan som en totalsumma eller andel av totalsumman de senaste fem åren. Anledningen är att antalet anmälningar om diskriminering som har samband religion eller annan trosuppfattning i många fall blir väldigt litet när det delas upp på samhällsområden. Detsamma gäller när det kommer till analysen av hur vanligt det är att anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning även handlar om diskriminering som har samband med andra diskrimineringsgrunder. Genom att summera data för en längre tidsperiod blir resultatet mer tillförlitligt och det påverkas inte heller i lika hög grad om det inkommer flera anmälningar om en och samma händelse. Anledningen till att analysen i dessa fall begränsas till de senaste fem åren är att resultaten i högre grad ska kunna anses säga något om den nuvarande situationen.

I den kvalitativa analysen har DO av tids- och resursskäl gjort ett slumpmässigt urval av 250 anmälningar som inkom under perioden 1 januari 2017 – 31 oktober 2021 om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Under denna period inkom totalt 980 anmälningar, vilket gör att urvalet motsvarar cirka 25 procent av det totala antalet inkomna anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning.

Genom att göra ett urval som sträcker sig över en längre tidsperiod bedömer DO att resultaten blir hållbara över tid och bättre speglar den diskriminering som anmäls till DO. Detta eftersom resultaten då i lägre grad påverkas av enskilda händelser som genererat många anmälningar till DO och situationer som varit särskilt aktuella under ett visst år.

Avsikten med det slumpmässiga urvalet har varit att ge en representativ bild av de anmälningar som inkommer till DO. Trots att urvalet är relativt stort finns dock situationer och diskrimineringsproblem som endast förekommer ett fåtal gånger i vårt urval av anmälningar. Faktum är att flera av de stora religionerna endast finns representerade i några få anmälningar i vårt urval. De diskrimineringsproblem som identifierats i materialet kan därför inte med säkerhet sägas ge en heltäckande bild av alla de diskrimineringsproblem som anmälts de senaste fem åren. Däremot är det

sannolikt att DO i analysen identifierat de diskrimineringsproblem som ofta anmäls.

Analysen har gjorts genom en läsning av de handlingar (det vill säga dokument) som registrerats i DO:s diarium. I en del anmälningar har många eller väldigt omfattande handlingar skickats in. I dessa fall har DO inom ramen för detta arbete endast läst en del av handlingarna. Utifrån den information som framkommer i anmälningarna har DO gjort anteckningar och noterat vilka situationer och diskrimineringsproblem som anmälningarna handlar om. Dessa noteringar ligger till grund för den redovisning av de kvalitativa analyserna som följer i denna promemoria.

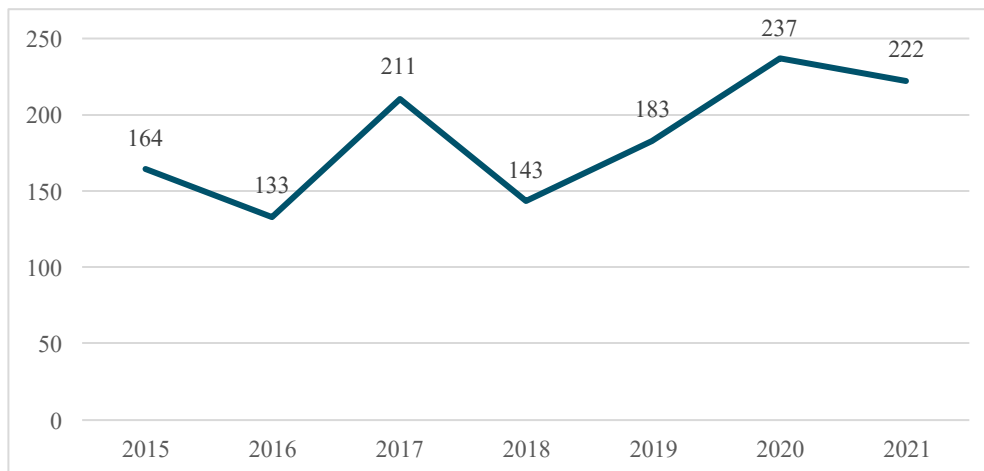
Antalet anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning

År 2021 inkom 222 anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Under perioden 2015–2021 har antalet anmälningar ökat med 35 procent. Ökningen har inte varit kontinuerlig, utan det årliga antalet anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning har ökat och minskat om vartannat.

Även det totala antalet anmälningar som inkommer till DO, oavsett diskrimineringsgrund, har ökat under perioden 2015–2021, med 78 procent. Att antalet anmälningar har ökat är alltså inte något som särskiljer anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Ökningen av antalet anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning är alltså mindre procentuellt än ökningen av det totala antalet anmälningar om diskriminering.

Den stora ökningen av antalet anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning mellan 2019 och 2020 beror till stor del på att det 2020 inom utbildningsområdet inkom cirka 60 anmälningar som handlade om en och samma utbildningsanordnare. Detta påverkar både det totala antalet anmälningar och antalet anmälningar inom utbildningsområdet 2020, se vidare i tabell 1.

Även 2017 sticker ut i statistiken med ett högt antal anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Detta år tycks det dock inte finnas någon enskild händelse som kan förklara en stor del av ökningen.

Figur 1. Antal anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning 2015–2021

Flest anmälningar om diskriminering inom samhällsområdena arbetsliv och utbildning

Under 2015–2021 har flest anmälningar om diskriminering som har samband religion eller annan trosuppfattning rört samhällsområdena arbetsliv eller utbildning. Detta är även de två samhällsområden där flest anmälningar om diskriminering förekommer totalt sett.⁵

Antalet anmälningar som har samband med religion eller annan trosuppfattning inom arbetslivsområdet har ökat över tid medan antalet anmälningar inom utbildningsområdet ökat och minskat om vartannat. Det klart högsta antalet anmälningar inom utbildningsområdet inkom 2020, men cirka 60 av de 100 anmälningarna det året gällde en och samma utbildningsanordnare.

Antalet anmälningar som rör samhällsområde varor och tjänster var 2017 markant högre än övriga år. Detta kan till stor del förklaras med att cirka 12 inkomna anmälningar från det året gällde en och samma händelse.

⁵ DO (2021). Statistik 2015–2020.; DO (2020). Diskriminering 2015–2019 - Statistik över anmälningar som har inkommit till DO.

Tabell 1. Antal anmälningar som har samband med religion eller annan trosuppfattning, uppdelat per samhällsområde, 2015–2021.⁶

Samhällsområde	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Arbetsliv	38	40	47	49	66	64	74
Utbildning	26	37	48	36	48	100	45
Varor och tjänster	21	15	31	8	14	13	21
Socialtjänst med mera	17	4	19	16	6	12	9
Hälsa- och sjukvård	16	6	11	12	9	16	26
Bemötande inom offentlig verksamhet	8	6	10	10	13	14	5
Bostäder	6	4	4	2	2	2	4
Socialförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och studiestöd	3	2	2	2	2	3	1
Arbetsförmedling och annan arbetsmarknadspolitisk verksamhet	3	3	5	4	4	4	2
Medlemskap i arbetstagar-, yrkes- och arbetsgivarorganisationer	1	0	2	0	1	0	0
Start eller bedrivande av näringsverksamhet samt yrkesbehörighet	1	0	0	0	1	3	0
Värnplikt och civilplikt	0	0	0	0	0	0	0
Övriga samhällsområden ⁷	24	16	32	20	24	19	56

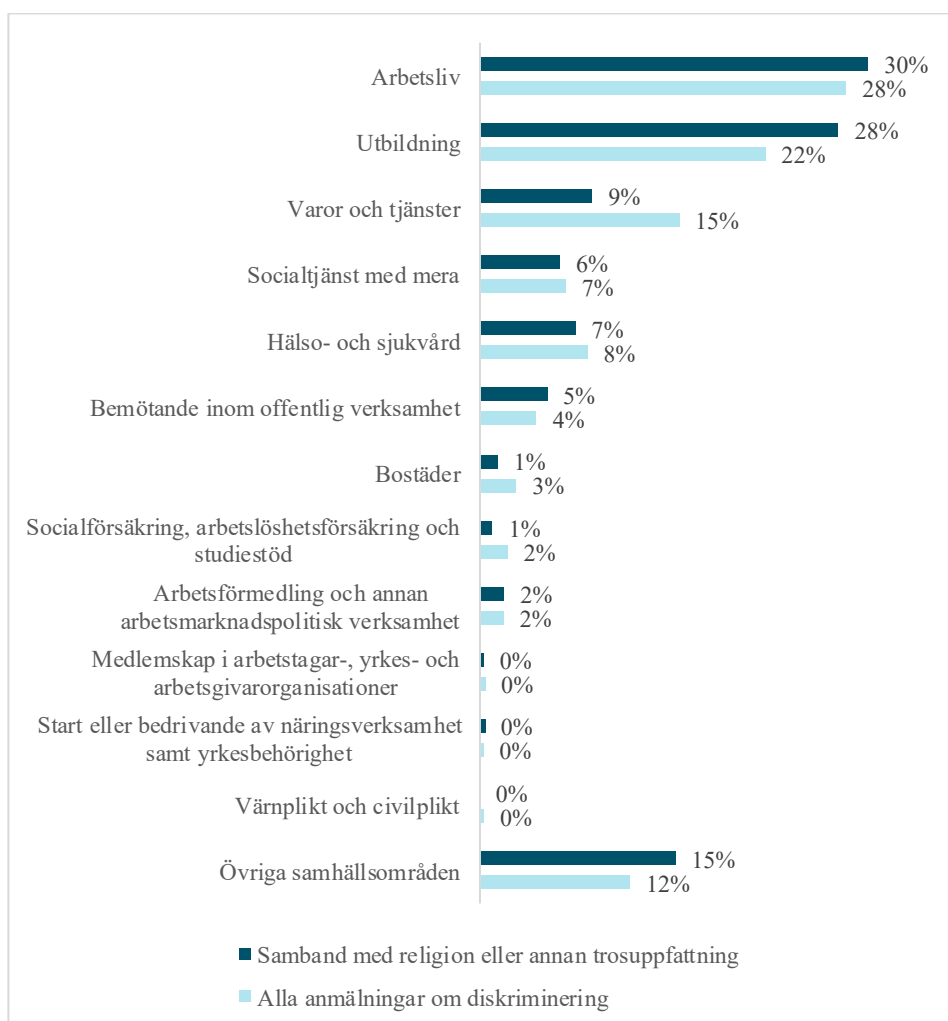
Andelen av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning inom respektive samhällsområde ligger i de flesta fall nära andelen för samtliga anmälningar om diskriminering⁸, se figur 2. De två samhällsområden som tydligt avviker är utbildning samt

⁶ En anmälan kan handla om diskriminering inom flera samhällsområden. Därför ska denna tabell inte användas till att summera antalet inkomna anmälningar för respektive år. Det totala antalet anmälningar respektive år framgår i figur 1.

⁷ Denna kategori består främst av anmälningar som handlar om ett annat samhällsområde än de tolv som omfattas av diskrimineringslagen samt anmälningar för vilka DO inte registrerat något samhällsområde överhuvudtaget. I kategorin ingår dock även ett mindre antal anmälningar inom de samhällsområden som omfattas av diskrimineringslagen men där den situation som beskrivs inte täcks av diskrimineringslagens skydd.

⁸ Med anmälningar om diskriminering avses de anmälningar som har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna eller handlar om sexuella trakasserier, se vidare i DO 2020 (statistikrapporten).

varor och tjänster. Av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning handlar 28 procent om utbildningsområdet, vilket kan jämföras med 22 procent för alla anmälningar om diskriminering. Skillnaden kan dock nästan helt förklaras av de cirka 60 anmälningar mot samma utbildningsanordnare som inkom 2020. När det gäller området varor och tjänster är andelen av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning som handlar om detta samhällsområde i stället betydligt lägre än motsvarande andel för alla anmälningar om diskriminering.

Figur 2: Andel anmälningar som handlar om respektive samhällsområde för anmälningar om diskriminering som har samband med religion respektive alla anmälningar om diskriminering, total andel för alla inkomna anmälningar 2017–2021, N=996.⁹

⁹ Eftersom en anmälan kan handla om diskriminering inom flera samhällsområden överstiger summan av andelarna 100 procent.

Diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning samspekar med annan diskriminering

Enligt det uppdrag som regeringen gett DO ska myndigheten sammanställa och analysera hur anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning samspekar med diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet. Av uppdraget framgår att DO även ska beakta intersektionella aspekter, inklusive diskriminering som har samband med någon eller några av de övriga diskrimineringsgrunderna.¹⁰

DO har, utifrån detta, analyserat hur vanligt det är att anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning också har samband med de andra diskrimineringsgrunderna. Myndigheten har även undersökt vilka kombinationer av diskrimineringsgrunder som är vanliga bland de anmälningar som har samband med religion eller annan trosuppfattning. I detta avsnitt presenteras resultatet av dessa analyser.

Resultaten kan dock inte ligga till grund för slutsatser om intersektionella aspekter. En anledning till att det inte går att dra slutsatser om intersektionella aspekter är att DO vid registreringen har som princip att registrera alla de diskrimineringsgrunder som, enligt vad som framgår i anmälan, skulle kunna aktualiseras när en utredning inleds. Vid en närmare utredning kan dock denna registrering behöva justeras i och med att ytterligare information framkommer.¹¹ Ytterligare en aspekt som gör det svårt att dra slutsatser om intersektionalitet är att en och samma anmälan kan innehålla beskrivningar av flera händelser. Om två diskrimineringsgrunder registrerats för samma anmälan går det enbart utifrån data inte att avgöra om det handlar om ett fall av upplevd diskriminering som har samband med flera grunder eller om det handlar om flera fall av upplevd diskriminering, där varje fall har samband med olika diskrimineringsgrunder.

Många anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning handlar även om diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet

En slutsats som kan dras av resultaten är dock att det finns tecken på att diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning samspekar med diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet.

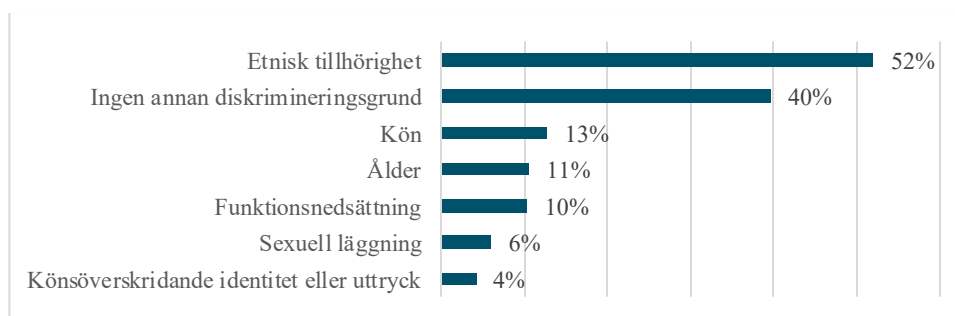
¹⁰ Arbetsmarknadsdepartementet (2021) Regeringsbeslut 2021-10-20 A2021/01979.

¹¹ Se vidare i avsnittet Metod och material.

Av de anmälningar som handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning handlar 52 procent också om diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet (se figur 3). Här ingår anmälningar som bara handlar om diskriminering som har samband religion eller annan trosuppfattning och etnisk tillhörighet, men också anmälningar om diskriminering som har samband med båda dessa diskrimineringsgrunder och ytterligare någon eller några av de övriga diskrimineringsgrunderna.

Näst vanligast (40 procent) är att anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning inte har samband med någon ytterligare diskrimineringsgrund.

Att anmälningar som handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning också har samband med någon av de andra diskrimineringsgrunderna än etnisk tillhörighet är betydligt ovanligare. Andelen som handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning och diskriminering som har samband med respektive av de övriga diskrimineringsgrunderna varierar mellan 4 och 13 procent.

Figur 3: Andel av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning som också handlar om diskriminering som har samband med respektive övriga diskrimineringsgrunder, 2017–2021, N=996.¹²

I tabell 2 visas de tio vanligaste unika kombinationer av vilka diskrimineringsgrunder som berörs i samma anmälan. Tabellen visar alltså inte bara vilka diskrimineringsgrunder som ofta förekommer i anmälningar som har samband med religion eller annan trosuppfattning, utan även i vilka kombinationer som de ofta förekommer. De diskrimineringsgrunder som i tabeller är markerade med X ingår i respektive kombination. I den sista raden i tabell 2 framgår hur stor andel av samtliga anmälningar om

¹² Eftersom en anmälan kan handla om diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder överstiger summan av andelarna 100 procent.

diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning som respektive kombination står för.

Även när vanliga kombinationer undersöks är det tydligt att det är vanligt att anmälningar handlar både om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning och diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet. De två klart vanligaste kombinationerna är anmälningar som handlar om diskriminering som endast har samband med religion eller annan trosuppfattning respektive anmälningar som handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning och etnisk tillhörighet. Dessa två kombinationer motsvarar tillsammans 73 procent av alla anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. I sju av de tio vanligaste kombinationerna ingår etnisk tillhörighet.

Tabell 2. De tio vanligaste kombinationerna av diskrimineringsgrunder i de anmälningar som har samband med religion eller annan trosuppfattning, 2017–2021, N=996.

Kombination	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Religion eller annan trosuppfattning	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Etnisk tillhörighet		x	x	x		x	x		x	x
Funktionsnedsättning					x	x	x			
Kön			x				x	x	x	
Ålder				x			x		x	
Könsöverskridande identitet eller uttryck							x			
Sexuell läggning							x			x
Andel av anmälningar (%)	39,7	33,7	4,4	3,6	2,9	2,4	1,8	1,4	1,2	1,1

Stor andel av anmälningarna rör diskriminering av muslimer

Till den kvalitativa analysen av anmälningar har DO gjort ett slumpmässigt urval av 250 anmälningar som inkom under perioden 1 januari 2017 – 31 oktober 2021 och som handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Under denna period inkom totalt 980 anmälningar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning, vilket gör att urvalet motsvarar 25 procent av det totala antalet inkomna anmälningar.

Av de 250 anmälningarna är det i över 100 anmälningar tydligt att den anmälda diskrimineringen har samband med islam, och ytterligare ett tjugotal som troligen handlar om att anmälaren är eller uppfattas vara muslim. Ett tjugotal anmälningar rör diskriminering som har samband med olika inriktningar av kristendom. Mindre än 10 anmälningar vardera rör diskriminering som har samband med judendom, buddhism respektive ateism. När det kommer till andra religioner och trosuppfattningar finns ingen eller endast enstaka anmälningar. I över 60 av de 250 anmälningarna framgår det inte vilken religion eller trosuppfattning som diskrimineringen som anmäls har samband med.

DO konstaterar att det faktiska antalet anmälningar om diskriminering som har samband med islam är anmärkningsvärt högt. Även i relation till antalet personer som anser sig tillhöra respektive religion är antalet anmälningar som handlar om diskriminering som har samband med olika kristna inriktningar, buddhism, hinduism och judendom betydligt lägre än antalet anmälningar om diskriminering som har samband med islam.¹³

Anmälningar om diskriminering i arbetslivet

Vid en genomgång av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning i arbetslivet kan några problemområden urskiljas. Redogörelsen bygger inte på rangordning utifrån exempelvis antal anmälningar eller allvarlighet. Anmälningar rör ofta situationer där fler problemområden kan identifieras.

Arbetstagare upplever trakasserier

Av anmälningarna framgår anmälares upplevelser av såväl trakasserier från kollegor som från arbetsgivaren.

Arbetsgivare som får kännedom om att en arbetstagare i samband med arbetet kan ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier har enligt diskrimineringslagen en skyldighet att först utreda vad som har hänt. Om det visar sig att någon har blivit trakasserad måste arbetsgivaren också genomföra sådana åtgärder som skäligen kan krävas och som syftar till att trakasserierna ska upphöra. Skyldigheten gäller också i förhållande till den som fullgör praktik eller utför arbete som inhyrd eller inlånad arbetskraft.

¹³ Uppgifter om antalet personer som tillhör olika religioner är hämtade från Willander och Stockman (2020). Ett mångreligiöst Sverige i förändring, s.15.

Att brista i denna utrednings- och åtgärdsskyldighet är således en överträdelse av diskrimineringslagen.¹⁴

Arbetstagare upplever trakasserier av kollegor

Det framgår av anmälningar att det förekommer att arbetstagare upplever trakasserier från kollegor. De flesta av anmälningarna handlar om att muslimer kallas öknamn eller blir misstrodda av kollegor. I flera fall beskrivs att trakasserierna har samband med att arbetstagaren bär slöja. Ett exempel är en läkare som anklagas av kollegor för att arbeta ohygieniskt med hänvisning till att hon bär slöja och långärmad arbetsklädsel, trots att hon kavlar upp ärmarna när hon möter patienter. I anmälningar där anmälaren upplever trakasserier från kollegor saknas överlag beskrivningar av hur arbetsgivaren agerat när den fått kännedom om trakasserierna. I flera anmälningar upplever dock anmälaren att arbetsgivaren inte tar trakasserierna på allvar. I några fall beskrivs att den utsatte arbetstagaren fått lämna arbetsplatsen medan personer som utsatt andra för trakasserier arbetat kvar.

Arbetstagare upplever trakasserier från arbetsgivare

Av några anmälningar framgår upplevelser av att chefer eller arbetsgivare uttryckt sig kränkande eller på annat sätt trakasserat arbetstagare på ett sätt som tydligt har samband med arbetstagarens religion eller trosuppfattning. I andra anmälningar beskrivs i stället att arbetstagare ignoreras av chefer eller blir utfrysade. I de senare fallen är sambandet med religion oftast inte lika tydligt uttryckt, men anmälaren upplever att det finns ett samband. Anmälningar om att arbetstagare blir ignorerade eller utfrysade innehåller i flera fall också beskrivningar av att arbetsgivaren också upplevs missgynna arbetstagaren vid ledning och fördelning av arbetet.

Arbetssökande nekas anställning eller missgynnas vid rekrytering

Ett flertal anmälningar handlar om att arbetssökande inte får det arbete som de sökt eller att de missgynnats under rekryteringen, och att det upplevs ha samband med religion eller trosuppfattning. I en stor del av anmälningarna beskrivs inte närmare om de nekade anställningarna motiverats på sätt som har ett samband med den sökandes religion eller trosuppfattning, men anmälarna upplever att det finns ett sådant samband. I en del fall finns dock beskrivet att arbetsgivaren motiverat den avslagna jobbansökan på ett sätt som har samband med den sökandes religion eller trosuppfattning. Ett exempel är en anmälan där anmälaren beskriver hur arbetsgivaren nekar

¹⁴ 2 kap. 3 § diskrimineringslagen.

anställning med hänvisning till att den sökande inte hälsar på det motsatta könet genom handskakning. Det finns också exempel på anmälare som beskriver hur de, utifrån att de är muslimer, tillskrivs en kvinnofientlig inställning och får frågor om hur de ställer sig till att arbeta under en kvinnlig chef.

Några anmälningar handlar om att ett religiöst samfund vid rekrytering för administrativa tjänster uttrycker att de förutsätter att de som söker tjänsterna är medlemmar i samfundet.

Arbetstagare nekas möjlighet till karriärutveckling

I några anmälningar beskrivs hur tillsvidareanställda som anmäler intresse för mer kvalificerade arbetsuppgifter inom ett företag, eller som söker mer kvalificerade tjänster som arbetsgivaren utlyser, upplever sig diskriminerade. Anmälarna uppger att de har minst lika goda kvalifikationer som dem som får mer kvalificerade tjänster, men att arbetsgivaren väljer bort dem av skäl som har samband med deras religion eller trosuppfattning. Det finns även beskrivet att möjligheterna till nytt arbete eller karriärutveckling hämmas av att tidigare arbetsgivare lämnar dåliga referenser på grund av en tillskriven negativ kvinnosyn.

Arbetstagare nekas fortsatt anställning eller blir uppsagda av skäl som har samband med religion

Några anmälningar handlar om visstidsanställda som inte får fortsatt anställning och som upplever att det har samband med deras religion eller trosuppfattning. Det kan till exempel handla om timanställda som inte får fortsatta jobbfrågningar trots att andra timanställda får detta. Även här är det ofta så att arbetsgivaren inte uttalat nekar fortsatt anställning med hänvisning till den anställdas religion eller trosuppfattning, men att anmälaren upplever att det finns ett sådant samband.

Några anmälningar handlar om att arbetstagare beskriver att de blir uppsagda av skäl som har samband med religion. Det handlar till exempel om personer som utifrån sin religion, eller sin förmodade religion, blir misstänkliggjorda och anses olämpliga att utföra sitt arbete. En arbetstagare beskriver hur den blir uppsagd, eftersom en buddhistisk symbol misstolkas som en symbol för nazismen, vilket gör att arbetstagaren betraktas som olämplig att utföra sitt yrke.

Ytterligare ett exempel är en anmälan där anmälaren beskriver hur hon inte fick slutföra väktarutbildning med hänvisning till att hon bar slöja. Företaget menade att det går emot deras policy att medarbetare bär slöja.

Arbetsgivare missgynnar arbetstagare vid ledning och fördelning av arbete

Ett större antal anmälningar handlar om att arbetsgivare på olika sätt upplevs missgynna anmälaren vid ledning och fördelning av arbete. Det kan till exempel handla om att arbetstagare som bär slöja enbart får arbetsuppgifter där de inte möter kunder. Ett antal anmälningar handlar om arbetstagare som av arbetsgivare förmodas ha en kvinnofientlig inställning för att de är muslimer och därför omplaceras. Det kan också handla om att arbetstagaren tilldelas många fler arbetsuppgifter än andra arbetstagare eller att kraven på att prestera är högre på arbetstagaren än på andra arbetstagare. Vissa anmälningar handlar om att arbetstagaren får mindre kvalificerade arbetsuppgifter än vad hen har kompetens för, eller att arbetstagaren inte alls tilldelas några arbetsuppgifter. I de flesta av dessa anmälningar beskrivs inte hur det upplevda missgynnandet har ett samband med den sökandes religion eller trosuppfattning, men anmälaren upplever att det finns ett sådant samband.

Tredje part får arbetsgivare att agera på ett sätt som upplevs som diskriminerande

Flera anmälningar som rör diskriminering inom arbetslivet handlar om att arbetsgivare agerat på ett sätt som upplevs diskriminerande efter det att den anställda blivit verbalt utsatt eller negativt bemött av tredje part, till exempel kunder, elever eller patienter. Det finns även exempel på att tredje part framför klagomål på en anställd utifrån dess religion eller trosuppfattning och att arbetsgivarens agerande med anledning av tredje parts uppträdande upplevs som diskriminerande.

Arbetstagare missgynnas i lönesättning

Några anmälningar handlar om att arbetstagare anmäler att de missgynnats vid lönesättning och att de upplever att det finns ett samband med religion. Ibland beskrivs hur lönesättningen skett som en del i en kontext som också innefattar missgynnande vid ledning och fördelning av arbete och upplevelser av trakasserier från arbetsgivaren.

Anmälningar om diskriminering inom utbildningsväsendet

Vid en genomgång av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning inom utbildningsväsendet kan några problemområden urskiljas. Redogörelsen bygger inte på rangordning utifrån exempelvis antal anmälningar eller allvarlighet. Anmälningar rör ofta situationer där fler problemområden kan identifieras.

Elever upplever trakasserier

En stor del av anmälningarna inom utbildningsområdet handlar om elever som upplever trakasserier som har samband med religion eller annan trosuppfattning. Av anmälningarna framgår anmälares upplevelser av såväl trakasserier från lärare som från andra elever.

Utbildningsanordnare som får kännedom om att trakasserier eller sexuella trakasserier kan ha ägt rum i till exempel förskolan, skolan eller högskolan har enligt diskrimineringslagen en skyldighet att först utreda vad som har hänt. Om det visar sig att någon har blivit trakasserad måste den verksamhetsansvariga också genomföra sådana åtgärder som skäligen kan krävas och som syftar till att trakasserier ska upphöra. Att brista i denna utrednings- och åtgärdsskyldighet är således en överträdelse av diskrimineringslagen.¹⁵

Elever upplever trakasserier från andra elever

I anmälningar synliggörs att elever trakasseras av andra elever och att de upplever att det finns ett samband med deras religion eller förmodade religion. Anmälningarna handlar till stor del om muslimska elever som beskriver hur de utsätts för trakasserier, men det förekommer även anmälningar om trakasserier som har samband med andra religioner, till exempel judendom. Det finns också exempel på att elever upplever sig trakasserade av andra elever för att de inte bekänner sig till en viss religion eller att andra elever uppfattar att de inte i tillräckligt hög grad lever i enlighet med en religiös tradition.

Återkommande i anmälningarna är att muslimska flickor beskriver hur de utsätts för trakasserier som tar sikte på att de bär slöja. Det finns också exempel på anmälningar där elever anmäler att de utsätts för trakasserier som har samband med judendom eller för att de uppfattas vara judar.

I en del anmälningar beskrivs tydligt att anmälaren inte anser att skolan vidtagit tillräckliga åtgärder, i andra anmälningar finns enbart information rörande trakasserier.

Elever upplever trakasserier från lärare

I vårt urval handlar flertalet av anmälningarna rörande elever som upplever trakasserier av lärare i grundskola eller gymnasium om trakasserier av muslimska elever. Det finns enstaka exempel på anmälningar som rör trakasserier som har samband med andra religioner. Precis som i

¹⁵ 2 kap. 7 § diskrimineringslagen.

anmälningarna om trakasserier mellan elever så finns det flera exempel på beskrivningar där lärare utsätter muslimska flickor för trakasserier som tar sikte på att de bär slöja. Det finns också anmälningar som handlar om att muslimska pojkar trakasseras. I flera anmälningar beskrivs att muslimer som fastar under ramadan eller inte äter griskött blir föremål för trakasserier.

Skolor och förskolor erbjuder inte religiös kost

Några anmälningar handlar om att kommuner inte erbjuder halal- och kosherlaktat kött i förskola eller skola, vilket upplevs som diskriminering som har samband med islam respektive judendom.

Skola beviljar inte ledighet vid vissa religiösa högtider

En anmälan beskriver en rektor som har som uttalad princip att inte bevilja elever ledighet för vissa religiösa högtider, men däremot för andra ändamål som till exempel semesterresor.

Anmälningar om diskriminering i eftergymnasial utbildning

I anmälningarna finns exempel på hur studenter som är muslimer och som av religiösa skäl avböjer fysisk kontakt med det motsatta könet beskriver att de blir utsatta för diskriminering. I en av anmälningarna uppger en anmälare ha nekats utbildningsplats vid en folkhögskola med hänvisning till att han inte tog en kvinnlig lärare i handen.

Anmälningar om diskriminering inom övriga samhällsområden

Vid en genomgång av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning inom övriga samhällsområden, utöver arbetslivet och utbildningsväsendet, kan några problemområden urskiljas. På några av de samhällsområden inom vilka det finns ett skydd mot diskriminering finns endast ett fåtal eller inga anmälningar och dessa samhällsområden finns därför inte med i denna promemoria. Redogörelsen bygger inte på rangordning utifrån exempelvis antal anmälningar eller allvarlighet. Anmälningar rör ofta situationer där fler problemområden kan identifieras.

Upplevelser av diskriminering inom samhällsområdet hälso- och sjukvården

Några anmälningar om diskriminering inom hälso- och sjukvården handlar om att anmälaren fått ett dåligt bemötande eller nekats en vårdinsats. I vissa

anmälningar finns beskrivningar av att vårdgivaren, i samband med att den nekat vård, också verbalt uttryckt något som har samband med religion medan det i andra fall mer handlar om att anmälaren upplever att ett dåligt bemötande eller nekandet av vård har ett sådant samband. Det kan till exempel handla om en muslimsk kvinna som blir dåligt bemött av personal på en vårdcentral och som upplever att det finns ett samband mellan det dåliga bemötandet och att hon bär slöja.

Ett annat exempel på anmälningar om diskriminering inom hälso- och sjukvården rör en anmälare som är inlagd på psykiatrisk mottagning och upplever sig kränkt och diskriminerad och att det finns samband med hennes muslimska tro. Bland annat upplever hon att personal på avdelningen inte accepterar att hon vill göra de dagliga bönerna.

Ytterligare ett exempel rör en anmälare som remitterades sjukgymnastik i bassäng. Rehabkliniken placerade henne med hänvisning till hennes arabiska efternamn automatiskt i en könssegregerad kvinnogrupp och förutsatte att hon inte ville ha manlig närvaro i simhallen. Anmälaren är inte muslim och menar att även om hon vore det så finns det många muslimer som inte önskar sådan könssegrering.

Upplevelser av diskriminering inom samhällsområde socialtjänsten

Flera anmälningar handlar om socialtjänstens handläggning och beslut om exempelvis omhändertagande av barn enligt LVU och i vårdnads-, boende- och umgängesutredningar. I anmälningarna beskriver anmälarna hur de upplever att utredningar och beslut är påverkade av tjänstepersoners uppfattningar och negativa föreställningar om en viss religion. Det handlar till exempel om att anmälare upplever att socialtjänsten använder föräldrars religiösa övertygelser som argument för att omhänderta barn eller uttrycker negativa åsikter om religioner i samband med vårdnadstvister.

En anmälan handlar om en pappa som upplever att negativa föreställningar om muslimska män påverkar socialtjänstens handläggning rörande en tvist om vårdnad av och umgänge med barn. En annan anmälan rör ett barn som är Jehovas vittne och som omhändertagits enligt LVU. Familjens religiösa tillhörighet användes, enligt anmälarna, av socialtjänsten som ett argument i tingsrätten för ett omhändertagande. Barnet familjehemsplaceras och familjehemmet beaktar inte barnets religion utan firar högtider som jul och födelsedagar i strid med föräldrarnas och barnets religion. Anmälarna upplever såväl socialtjänstens argumentation som behandlingen av barnet i familjehemmet som diskriminering som har samband med religion.

Upplevelser av diskriminering inom samhällsområdet varor och tjänster

Några anmälningar handlar om att personer blir avvisade från kommersiella verksamheter som är öppna för allmänheten. Några exempel är en anmälan rörande ett större muslimskt sällskap som ombeds lämna foajén på ett hotell en viss tid varje kväll, trots att andra sällskap får fortsätta uppehålla sig där, en anmälan från en muslimsk kvinna som blir utkastad från en butik med motiveringen att hon bär slöja samt en anmälan från en kvinna som blir utkastad från ett casino/nattklubb, eftersom verksamheten har förbud mot huvudbonader. Det finns också anmälningar där anmälaren beskriver att den nekas att köpa en vara eller ta del av en tjänst, exempelvis att öppna bankkonto.

I flera anmälningar beskrivs hur individer utsätts för dåligt bemötande eller sämre service vid tillhandahållandet av varor och tjänster och att det upplevs ha samband med religion. I några anmälningar finns uttalanden som har samband med religion medan det i andra fall handlar om att anmälaren upplever att det finns ett sådant samband. Det kan exempelvis handla om en livsmedelsbutik som upplevs ge sämre service och bemötande till kunder med bakgrund i länder där en majoritet av invånarna är muslimer.

Upplevelser av diskriminering i kontakt med myndigheter

Ett fåtal anmälningar rör anmälare som beskriver att de i kontakt med tillsynsmyndigheter eller polis och gränspolis fått kränkande och irrelevanta frågor om sin religion eller blivit misstänkliggjorda utan anledning.

Religiösa sammankomster och restriktioner med anledning av covid-19

Några anmälningar handlar om att anmälare upplever att krav på vaccinationsbevis är en inskränkning av religionsfriheten och utgör diskriminering, eftersom vissa individer inte vaccinerar sig av religiösa skäl. Restriktioner om antalet deltagare vid religiösa sammankomster med anledning av covid-19 lyfts också i ett antal anmälningar.

Avslutande kommentar

Denna promemoria redogör för en kvantitativ och kvalitativ analys av anmälningar. I slutredovisningen av uppdraget, som lämnas senast den 1 juni 2022, kommer kunskapen från analysen av anmälningarna sättas i relation till bland annat erfarenheter från DO:s dialog med företrädare för organisationer i civila samhället, den diskrimineringsrättsliga utvecklingen på området och annan befintlig kunskap, så som rapporter och forskning.

Analysen av anmälningar visar att en stor andel av anmälningarna om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning rör diskriminering inom arbetslivet. Den övervägande delen av anmälningarna rör diskriminering av muslimer och diskriminering som har samband med islam. En stor del av anmälningarna handlar om diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning och diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet. Det finns således tecken på att diskriminering som har samband med religion eller annan trosuppfattning samspelar med diskriminering som har samband med etnisk tillhörighet.

När det kommer till upplevelser av diskriminering inom utbildningsväsendet framkommer att muslimska flickor som bär slöja förefaller vara särskilt utsatta för trakasserier i skolan. En mindre andel anmälningar rör diskriminering som har samband med olika inriktningar av kristendom och diskriminering som har samband med andra religioner eller trosuppfattningar finns endast representerade i några få anmälningar. Det förekommer ett fåtal anmälningar som rör diskriminering av judar och diskriminering som har samband med judendom.